

NAJSTARSZY TEKST „VITA S. PAULI PRIMI EREMITAE” ŚW. HIERONIMA

Z trzech dzieł biograficznych napisanych przez św. Hieronima: *Vita Sancti Pauli primi eremitaе*, *Vita Sancti Hilarionis*, *Vita Malchi monachi captivi*, pierwsze uważane jest powszechnie za najstarsze. Żywot ten powstał przed rokiem 380, prawdopodobnie podczas pobytu Dalmaty na pustyni Chalcis /375-379/¹.

Hieronimowy rękopis nie zachował się oczywiście do naszych czasów. Samo dzieło jednak przetrwało w wielu kodeksach kopiowanych w skrytoriach całej Europy. Mamy wystarczająco wiele przekonywujących dowodów, aby twierdzić, że *Vita Pauli* zaczęto kopiować już bardzo wcześnie. Sam zresztą autor mówi prawdopodobnie o pierwszej kopii tegoż dzieła, gdy w swoim liście do Pawła z Concordia, położonej między Akwileją a Alatri, pisze przesyłając adresatowi tekst *Vita Pauli*: "Misimus interim tibi, id est Paulo seni, Paulum seniorum, in quo propter simpliciores quosque multum in deiciendo sermone laboravimus"². Możemy chyba słusznie przypuszczać, że Hieronim nie przesłał oryginału dzieła, lecz kopię. Warto nadto przypomnieć, że Strydończykowi nie były obce tajniki skryby. W liście bowiem do Florentyna pisał, iż posiada duży księgozbiór, w którym można spotkać także teksty przezeń kopiowane³. Innym dowodem na to, że *Vita Pauli* była od samego początku bardzo rozpowszechniona, a co za tym idzie - często kopiowana jeszcze przed napisaniem *Vita S. Hilarionis*/389-392/, może być prolog do tej ostatniej, w którym Hieronim pisał o pewnych krytykach jego *Vita S. Pauli*: "/.../ maledicorum voces contemnimus,

-
- 1 Por. B. Degórski, Święty Paweł Pierwszy Pustelnik w świetle tekstów patrystycznych. "Studia Claromontana" 6/1985/ 110-144, spec. 111 i 113.
 - 2 Hieronimus, Epistola 10, 3 /Ad Paulum senem Concordiae/, CSEL 54, 38; por. także B. Degórski, tamże 124.
 - 3 Por. Hieronimus, Epistola 5, 2, CSEL 54, 22.

qui olim detrahentes Paulo meo nunc forte detrahent et Hilarioni, illum solitudinis calumniati, huic obicientes frequentiam; ut qui semper latuit, non fuisse, qui a multis visus est vilis existimetur⁴. Tak rozpowszechniona krytyka świadczyć może bez wątpienia, iż już wówczas istniało wiele kopii tegoż dzieła.

Jeżeli chodzi o świadectwa osób współczesnych Hieronimowi, wspomnieć wypada Paulina, diakona z Mediolanu /+ 418/, który wymienia Vita Pauli we wstępie do swego Vita S. Ambrosii: Hortaris, Venerabilis P. Augustine, ut sicut beati viri Athanasius Episcopus et Hieronymus Presbyter stilo prosecuti sunt vitam Sanctorum Pauli et Antonii, in eremo positorum⁵ /.../. Ponadto wielu autorów wspomina św. Pawła z Teb, nie wzmiankując jego biografii. Biorąc jednak pod uwagę, że Hieronim był pierwszym Ojcem, który rozpowszechnił postać św. Pawła na Zachodzie, możemy twierdzić, iż zarówno pisarze jemu współcześni, jak i późniejsi zaczerpnęli szczegóły dotyczące Pawła właśnie z jednej z kopii Vita S. Pauli primi eremitaie.

Wielka ilość odpisów Vita powodowała z konieczności, iż do tekstu oryginalnego dostawały się obce warianty i dodatki czy też opuszczenia. Z tego to powodu wszystkie najstarsze kodeksy, zawierające Vita S. Pauli, należą do bardzo cennych źródeł przy dochodzeniu do formy tekstu możliwie najbliższej oryginałowi.

Najstarszym kodeksem, zawierającym Vita S. Pauli primi eremitaie, który dotarł do naszych czasów, jest pochodzący z 517 r. kodeks Veronensis XXXVIII /36/. Liczy on 118 foliałów pergaminowych o wymiarach 250 x 224 mm. Każda strona zawiera 20 linii, z których każda posiada około 31 liter. Jest to najstarszy rękopis pergaminowy, w którym skryba umieścił dokładną datę jego powstania. Na foliale 107 czytamy: "Incipit Vita Beati Pauli Monachi Thebei". Foliał 117: "Codix[sic] hec[sic] <verona>/dopisane u góry/ de vita beat[i] martini episcopi et confessoris et beati pauli. Sanctorum sub die Kalendarum augusti agapito viro clarissimo consule indictionis decimae per ursicinum

4 Vita S. Hilarionis 1, Vite dei Santi /A cura di Chr. Mohrmann/, t. 4, Testo critico a cura di A. A. R. Bastiaenses e Jan W. Smit/, Milano 1975, 72 i 74; por. B. Degórski, jw. 122.

5 Vita S. Ambrosii 1, PL 14, 27.

lectorem ecclesiae Veronensis". Kodeks znajduje się nadal w Biblioteca Capitolare w Weronie, gdzie też i powstał. Napisany został pismem "książkowym uncjalnym" i nie zawiera kontrakcji. Posiada tylko skróty: q' zamiast - que i - z zamiast -m. Folia 112 bardzo wcześniej zaginęły; został jednak zastąpiony innym, pochodzącym prawdopodobnie z IX wieku.

Ponieważ nie istnieje żadne wydanie Vita S. Pauli, które zawierałoby podział tekstu na linie, w celu wskazania lekcji charakterystycznych dla Veronensis XXXVIII /36/ posłużymy się tekstem Vita Pauli znajdującym się w wydaniu Migne'a PL 23, 17-30. Pierwsza cyfra oznaczać będzie rozdział, druga zaś - kolumnę.

PL

Veronensis XXXVIII /36/

1. sumpsero principium /1, 17/	principia sumpserunt
2. natus sit /1, 17/	natus est
3. in quam opinionem vulgus omne consentit /1, 17/	in qua opinione omnes consentiunt
4. magistri corpus sepelivit, etiam nunc affirmant /1, 18/	corpus magistri sepelivit, qui ⁶ etiam nunc adfirmat
5. istius rei /1, 18/	rei istius
6. hominem fuisse /1, 18/	hominem
7. et quas Satanae /1, 19/	vel quas satanae
8. martyrium pertulerunt /2, 19/	damnati sunt
9. Christi nomine gladio percuti /2, 19/	eo nomine gladio perpeti
10. ab ipso passus est /2, 19/	ab eo passus est
11. non permittebatur /2, 19/	non permittebat
12. subicimus /2, 19/	subiecimus
13. eculeos /3, 19/	eculeum
14. perungi /3, 19/	perfundi
15. religatis manibus post tergum /3, 19/	religatis post tergum manibus
16. juvenili /3, 19/	iuvenali
17. abduci /3, 19/	adduci

6 „qui” 1 m. /ut vid./ sup. lin.

18. leni iuxta murmure aquarum /3, 19/	lenita murmur
19. praestringeret /3, 19/	stringeret
20. exstructum plumis lectum resupinari /3, 19/	structum plumis lectulum supinari
21. et quo se verteret, nesciebat. Quem /3, 20/	quo se conferet <et> quem ⁷
22. Tandem coelitus inspiratus /3, 20/	/om/
23. succedens doloris magnitudo superavit /3, 20/	succidens ⁸ doloris magnitudo calcavit
24. Thebaidam /4, 20/	thebaidem
25. tradita, post mortem /4, 20/	tradita morte
26. locupletis /4, 20/	locuplem
27. apprime /4, 20/	adplene
28. cum persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem et secretiorem secessit /4, 20/	dum persecutionis detonaret procella in uilla remotiore secretior**** ⁹
29. cogit Auri sacra fames /4, 20/	cogis auri sacra famis
30. ut solet /4, 20/	/om/
31. spectans /4, 20/	expectans
32. ab scelere revocavit /4, 20/	a scelere revocaverunt
33. Quod ubi /5, 21/	quid ubi
34. praestolaretur /5, 21/	praestolatur
35. progrediens /5, 21/	procedens
36. rursusque subsistens atque hoc /5, 21/.	rursusque tandem adque
37. tandem reperit /5, 21/	repperit
38. hominum occulta cognoscere/, avidius explorans /5, 21/.	hominum avidius occulta cognoscere cupiens
39. cujus rivum /5, 21/	/om/
40. erumpentem, statim modico foramine /5, 21/	/om/
41. aquas /5, 21/	/om/
42. litterae ferunt /5, 21/	litterae fuerunt

7 „et” 2 m. add.

8 „i” 2 m. sup. ras.

9 eras. 2 m. /ut vid./; „erat vel est” 1 m. /ut vid./.

43. qua Cleopatrae junctus est Antonius /5, 21/	quae cleopatrae unctus antonius est
44. quasi quod /6, 21/	quasi
45. offerretur /6, 21/	offertur
46. ibidem in orationibus /6, 21/	ibidem orationibus
47. eremi parte /6, 22/	parte eremi
48. et vidisse /6, 22/	vidisse
49. per triginta annos /6, 22/	XXX iam per annos
50. hordeaceo /6, 22/	hordiacio
51. GUBBAM /6, 22/	cybra
52. sustentabatur /6, 22/	sustentatur ¹⁰
53. Haec igitur /6, 22/	Haec
54. videbuntur his /6, 22/	videbuntur eis
55. redeam /7, 22/	rededam ¹¹
56. centum tredecim annos /7, 22/	centesimo tertio decimo <aetatis suae> anno
57. Vitam coelestem /7, 22/	caelestem vitam
58. perfectum monachum /7, 22/	monachorum
59. At illi /7, 22/	adque illi
60. multo se meliorem /7, 22/	multo meliorem
61. deberet proficisci. Illico /7, 22/	properare deberet. Illico
62. artus /7, 22/	artos ¹²
63. media dies /7, 22/	media die
64. abducebatur /7, 22/	deducebatur
65. in Deum meum /7, 22/	in deo meo
66. olim conservum /7, 22/	servum suum
67. conspicit /7, 23/	conspicatur
68. mistum /7, 23/	mixtum
69. Hippocentauro /7, 23/	centauro
70. impressione signi /7, 23/	impraessionis signo
71. hic servus Dei /7, 23/	dei servus hic
72. infrendens /7, 23/	frendens
73. setis	satis
74. Et dexterarum protensione manus /7, 23/	Et <cum dexterarum> ¹³ manus protensione

10 corr. 2 m.; „sustentantur“ 1 m.
11 „rededam“ 1 m.; „redeam“ 2 m. corr.
12 „o“ 2 m. sup. ras.
13 2 „i“ 2 m. sup. lin.

75. et sic patentes /7, 23/	ac si patentes
76. haec utrum diabolus /7, 23/	hoc utrum diabolus
77. animalium ferax /7, 23/	ferax animalium
78. quoque /7, 23/	/om/
79. habemus /7, 23/	habimus
80. et de eo /8, 23/	de eo
81. progreditur /8, 23/	progrediebatur
82. saxosam convallem haud /8, 23/	saxosum convalle
83. adunctis /8, 23/	aduncis
84. asperata, cuius /8, 23/	asperata. Cui
85. Ad hoc Antonius spectaculum /8, 23/	Et hoc adtonitus spectaculo
86. scutum fidei et loriam spei, ut bonus /8, 23/	scutum et loriam fidei, bonu
87. arripuit /8, 23/	arripuit
88. palmarum fructus eidem ad /8, 23/	palmarum fructum ad
89. vocans colit /8, 23/	colit
90. Legatione /8, 23-24/	Legationem
91. Precamur /8, 24/	praecamur
92. quem in salutem /8, 24/	salutem
93. et in universam terram /8, 24/	in universa <enim> terra
94. et de interitu /8, 24/	de interitu
95. intelligere /8, 24/	intelligere
96. in quam /8, 24/	in qua
97. et tu pro Deo portenta veneraris /8, 24/	/om/
98. pennigero /8, 24/	pinnigero
99. cuiquam /8, 24/	cui
100. Alexandriam /8, 24/	alexandria
101. aestatis /8, 24/	aestus
102. infuso, Antiochiam /8, 24/	infusum<et> anthiocia
103. coeptam regionem /9, 24/	coepta regione
104. nesciebat. Jam altera effluerat /9, 24/	iam altera fluxerat
105. secundas /9, 24/	secundans
106. sitis /9, 25/	satis
107. anhelentem, ad radicam /9, 25/	anhelantem, ad radicem
108. et iuxta /9, 25/	iuxta
109. abiisset, accedens, intro coepit aspicere /9, 25/	abiit, <et> accedens coepit introspicere

110. callidus explorator ingressus /9, 25/	ingressus est
111. captabat /9, 25/	capiebat
112. intuitus /9, 25/	intuitur
113. offenso in lapidem pede, strepitum /9, 25/	offensu pedis lapide strepitum
114. occludens /9, 25/	recludens
115. aditum /9, 25/	auditum
116. recipis /9, 25/	suscipis ¹⁴
117. hic moriar /9, 25/	<hic> hic moriar
118. Ad quem responsum /9, 25/	adque <ei> responsum
119. arridens Paulus /9, 25/	adridens
120. amplexus /9, 25/	amplexos ¹⁵
121. commune /9, 25/	/?/ ¹⁶
122. putridis /10, 25/	putribus
123. sustentat /10, 25/	sustinet
124. narra mihi, quaeso /10, 25/	Narra mihi queso ¹⁷
125. consurgant; quo /10, 25/	/?/ ¹⁸
126. imperio /10, 25/	imperio <quod>
127. supersint /10, 25/	/?/ ¹⁹
128. rapiantur /10, 25/	/?/ ²⁰
129. suspiciunt /10, 25/	/?/ ²¹
130. subvolabat, et /10, 25/	subvolans ²²
131. ora mirantium /10, 25/	mirantium ora
132. fragmentum /10, 26/	fragmen
133. annonam. Igitur Domino /10, 26-11, 26/	/?/ ²³
134. in vesperum /11, 26/	ad vesperam
135. refellebat /11, 26/	repellebat

14 „suscipis“ /ut vid./ sed minime legi potest.

15 „o“ 2 m. sup. ras.

16 legi nequit.

17 corr. 2 m. sup. ras.

18 legi nequit; „quo“ om. /ut vid./.

19 legi nequit.

20 legi nequit.

21 legi nequit.

22 „et“ om. /ut. vid./; „et“ legi nequit.

23 legi nequit.

136. nititur /11, 26/	nititur ²⁴ <trahere> ²⁴
137. pars sua remaneret /11, 26/	/?/ ²⁵
138. Dehinc /11, 26/	/?/ ²⁶
139. paululum aquae in fonte prono ore /11, 26/	paululum aquae prono in /?/ ²⁷ ore
140. libaverunt /11, 26/	libarunt
141. esse terrae /11, 26/	esset terris
142. te conservum /11, 26/	conservum
143. promiserat Deus: sed quia iam /11, 26/	promiserat dominus. Sed quia
144. dormitionis meae /11, 26/	dormitionis
145. peracto /11, 26/	peractu
146. corona iustitiae: tu missus es a Domino /11, 26/	coronam iustitię. Tu missus a domino es
147. meum tegas, imo terrae terram /11, 26/	tegas immo terram terrae
148. Illis /12, 26/	/?/ ²⁸
149. tale itineris /12, 26/	talis itineris
150. Et ille /12, 26/	At ille
151. Expedit tibi /12, 26/	Expedit <quidem> tibi
152. quaeso, perge /12, 26/	perge quaeso
153. magnopere /12, 26/	magno opere ²⁹
154. tanto temporis /12, 26/	tanti temporis
155. a se recedenti moeror suae mortis levaretur /12, 26/	ad se recedens memoria suae mortis relevaretur
156. Saracenis /12, 26/	sarracenis ³⁰
157. gressus /12, 26/	gressos
158. quamvis /12, 26/	cum
159. fregerant, tamen animo /12, 26/	frangerent animo
160. fatigatus /13, 27/	defatigatus
161. qui ei iam /13, 27/	qui etiam

24 corr. 2 m. sup. ras.

25 legi nequit.

26 legi nequit.

27 post „in“ legi nequit; „paululum aquae prono in fronte ore“ 1 m.
/ut vid./.

28 legi nequit.

29 „magno opere“ 1 m.; „magnopere“ 2 m.

30 „ra“ 2 m. sup. lin.

162. vidi Paulum in paradiso /13, 27/	in paradiso paulum vidi.
163. Et sic oro /13, 27/	Ac sic ore
164. ex cellula /13, 27/	e cella
165. Rogantibus /13, 27/	rogantibusque
166. tacendi, et tempus loquendi /13, 27/	loquendi et tempus tacendi
167. regressus est /14, 27/	regrediebatur
168. ac tota mente /14, 27/	ac mente
169. quod et evenit /14, 27/	quod evenit
170. Christo debitum	debitum xp̄o
171. alia illuxisset /14, 27/	inluxisset alia
172. vidit inter /14, 27/	videt inter
173. caternas /14, 27/	catervas
174. candore Paulum /14, 27/	paulum candore
175. in faciem suam /14, 27/	in faciem
176. superjaciebat, ploransque et ejulans, aiebat /14, 27/	superiacebat, plorans adque eiulans
177. cur insalutatus abis /14, 27/	Cur habis ³¹ insalutatus
178. vidit genubus /15, 27/	videt genibus
179. Ac primum /15, 27/	ac ³² primo
180. vivere eum /15, 27/	< ut > vivere eum ³³
181. ut nulla, ut /15, 27/	nulla ut
182. foras corpore, hymnos quoque et psalmos de Christiana /16, 27/	corpore foras, psalmis quoque xp̄iana
183. decantans /16, 27/	cantatis
184. non haberet. Fluctuans itaque /16, 28/	non habebat. Fluctuans
185. reputans, dicebat /16, 28/	reputans
186. juxta bellatorem /16, 28/	< et > iuxta bellatorem
187. halitum /16, 28/	anelitum
188. eo animo volvente /16, 28/	eo volvente
189. iubis /16, 28/	iuvis ³⁴
190. Rursusque /16, 28/	rursumque
191. referens mentem /16, 28/	mentem referens

31 „habis” 2 m. sup. lin.

32 „ac” 2 m. sup. lin.

33 „<ut> vivere eum” 2 m. corr.

34 corr. 2 m. sup. ras.

192. prorsus ut intelligeres eos /16, 28/	/om/
193. egerentes /16, 28/	gerentes ³⁵
194. unius hominis /16, 28/	<quantum> unius hominis
195. foderunt. Ac /16, 28/	effodere. Et
196. postulantes /16, 28/	postulaturi
197. At ille animadvertit /16, 28/	ut ille animadverteret ³⁶
198. a se precari /16, 28/	deprecare
199. in laudationem /16, 28/	<et>in laudationem
200. Deum esse /16, 28/	/om/
201. cadit /16, 28/	cadet
202. annuens eis, ut /16, 28/	innuens ut
203. oneri /16, 28/	honere ³⁷
204. seniles /16, 28/	senilis
205. posuit /16, 28/	composuit
206. alia dies illuxit /16, 28/	dies inluxerat alia
207. tunicam eius sibi /16, 28/	tunicam sibi eius
208. ipse sibi contexuerat /16, 28/	sibi ipse texuerat
209. reversus /16, 28/	regressus
210. cuncta ex ordine /16, 28/	ex ordine cuncta
211. et Pentecostes /16, 28/	uel penthecosten
212. eos interrogare, qui sua patrimonia /17, 28/	interrogare eos qui patrimo- nia sua
213. filo /17, 28/	lino
214. praedia /17, 28/	praetia
215. naturae concavis manibus satisfecit /17, 29/	concavis manibus naturae satisfecit
216. quidem indumentum habuit mancipii vestri /17, 29/	quidem mancipii vestri indumentum habuit
217. vestem Christi /17, 29/	xpi vestem
218. licet, tamen servavit /17, 29/	licet servabit
219. coopertus /17, 29/	opertus
220. in gloriam /17, 29/	in gloria
221. quaeso, vos /17, 30/	quaeso, vobis

35 „gerentes“ /ut vid./; legi minime potest.

36 „anim“ 2 m. sup. lin.

37 „i,e“ et „r“ 2 m. sup. ras.

222. luctus /17, 30/	luctos ³⁸
223. serico /17, 30/	sirico
224. poenis /18, 30/	meritis

Tak liczne warianty, znajdujące się w najstarszym rękopisie Vita S. Pauli primi eremitaе, wskazują bez wątpienia, iż tekst tegoż dzieła w wydaniu Migne'a, będąc mało krytyczny, jest prawdopodobnie daleki od Hieronimowego oryginału i, co za tym idzie, powinien być zrewidowany i zastąpiony nową krytyczną edycją.

Bazyli Degórski OSPPE - Rzym

IL PIU' ANTICO TESTO
DELLA "VITA S. PAULI PRIMI EREMITAE" DI SAN GIROLAMO
/Sommarío/

Delle tre biografie scritte da San Girolamo, la Vita S. Pauli è generalmente considerata la più antica; venne scritta prima del 380. Abbiamo sufficienti ragioni autorevoli per credere che le copie della Vita vennero riprodotte molto presto. L'autore stesso parla di ciò che fu forse la prima trascrizione di essa. Lo fa nella sua lettera a Paolo di Concordia al quale egli inviò una copia della Vita Pauli. Possiamo giustamente supporre che egli non inviò l'originale, ma una trascrizione di esso. San Girolamo era ben attrezzato per fare copie delle sue opere. Nella sua lettera a Florentinus egli dice che ha una grande biblioteca con un certo numero di amanuensi /cfr Ep. 5, 2/. Un'altra prova che la Vita era largamente diffusa e quindi spesso copiata si trova nel prologo della Vita S. Hilarionis in cui Girolamo rimprovera alcuni critici malevoli della Vita S. Pauli. L'estesa critica starebbe ad indicare che esistevano molte copie della Vita. Fra i contemporanei di San Girolamo, Paolino, un diacono di Milano /+ 418/, menziona la Vita nel prologo della sua Vita S. Ambrosii. Molti scrittori parlano di S. Paolo di Tebe senza menzionare la sua biografia, ma dato che San Girolamo è stato il primo a diffondere la conoscenza di Paolo in Occidente, possiamo inferire che sia scrittori contemporanei che posterì hanno ottenuto le loro informazioni direttamente da una copia della Vita. Molte copie della Vita fecero sì che al testo originale entrarono delle varianti. Per tale ragione, tutti i codici più antichi, che contengono la Vita S. Pauli, sono importantissimi per poter rintracciare il testo più vicino all'originale.

Il più antico codice che contiene Vita S. Pauli Primi Eremitae è il Veronensis ~~XXXVIII~~ /36/, a. 517, 250 x 224 mm.; 118 fogli, 20 linee, circa 31 lettere. E' il più antico manoscritto in cartapeccora

38 „luctus” 2 m. corr.

al quale lo scrivano abbia apposto una data definita. E' ancora a Verona, dove fu scritto, nella Biblioteca Capitolare di Verona. Possiede abbreviazioni di due tipi: q' per -que, ed una linea con un punto sopra, per -m. Il foglio 112 ando presto smarrito ma fu sostituito da una mano posteriore, probabilmente del nono secolo.

Dato che non esiste alcuna edizione della Vita Pauli in cui le sottosezioni siano segnate o le righe numerate, nel presente articolo, elencando le varianti del Veronensis XXXVIII /36/, abbiamo usato il testo della Vita ricavato dalla Patrologia Latina del Migne /la prima cifra indica il capitolo, l'altra, invece, la colonna/. Tantissime varianti, che troviamo nel Veronensis, stanno ad indicare che, senza dubbio, il testo della Vita S. Pauli nella Patrologia Latina di Migne, essendo poco critico, è molto lontano dall'originale di Girolamo e, perciò, dovrebbe essere riveduto e sostituito con una nuova edizione critica.